

„Prie mylėjimo švento...”

ARTŪRAS TEREŠKINAS

Jurgis Ambraziejus Pabréža (1771-1849) – ženklus 18-ojo amžiaus pabaigos - 19-ojo amžiaus pirmos pusės Lietuvos kultūros asmuo. Jis išreiškia vieną anolaičio žmogaus elgsenos bei veiksenos tipą, kuris apibūdinamas "minus". Augalijai aprašyti vartojami tokie terminai: gauja (clasis), réda (ordo), veislė (genus), skirtis (species) ir atmaina (varietas)⁴. Pabréža raše ir geografijos arba istorijos erdvėje vadovėli, pasak E. Reclaus.

veiksmos tipo, kuris apibūdintinas kaip asketo ir stoiko derinys. Griežtas asketas (šito irodymu gali būti dažnas Pabréžos pamokslų sakinyse: „Juk Pons Jézus pasakė, kad už kožną žodį tuštį ištartą ataduos žmonės rokundą dienoj Sūda...”¹⁾) ir sykiu gyvenimo užgrūdintas žmogus, galis tarti; „Visi turtai ir karūnos dėl manęs nieks yra/ Nors prūdelis mažas, kasdien užmal mierą./ Tankiai kur yra didi turtais, tikros meilės néra./ Visad linksmas esu, ar ariu, ar séju,/ Prašau, Dieve, bük ir toliau mano geradėju”^{2).}

Pabrėža su nuostaba žvelgė į gamtą, matydamas joje Kristaus žmogiškosios prigimties žymes — taip jo asmenyje išibūtino pranciškoniskas kristocentrizmas³. Kreipdamasis į žmones, susirinkusius klausyti jo pamokslo, Pabrėža sako, kad jie „losnai būtelės į vieną kupetėlę susimetusios namuose tavo Šventuose visuotinai reikšmingas mąstymo ir pasaulėjautos nuostatas, kurios galbūt atliepia iracionalias, nesamoningai kuriamas ano laiko Lietuvos kultūros moduliacijas. Kokie vaizdiniai valdo Pabrėžos vaizduotę? Ar iš jo kūrybos įmanu daryti išvadas apie esmiškas vertybes, kurios motyvavo 19-o amžiaus pirmos pusės Lietuvos ir lietuvių kultūra?

tusios naudojose tavo Šventuosose aplink Tave, Švenčiausis Bitinėli, bovijas, norėdamis išmokti Provos tavo šventos (P, p. 96). Dievo pavadinimas švenčiausiu Bitineliu, o žmonių – bitetėmis – aiški gamtos adoracijos žymė (net Viešpats vadinas gamtos tvarinio vardu). Ta pačia žyme pažymėta ir tévo Ambraziejaus, botaniko, veikla: rinkdamas augalus, sudarinédamas her-

augalus, sudarindamas herbarus, parinkdamas augalams vardinus, jis tarsi iš naujo kuria „svietą”, lyg kultūros herojus mėgina sutvarkyti gamtos pasaulį, Viešpaties padedamas, iš chaoso įvykdo savo visuomenės misiją ir kultūros lemtį. Pabrėža įvedė stebimą gamtą į gerai sutvarkytos kalbos erdvę, sistemiškai apraše jos pagrindinius požymius: jo *Taisliaus* antroji dalis vadinas „Apie sistemą ir botanikos ter-

ir išgyvena tikrovę.

Pabrėžos pamokslai, esantys minėtame rinkinyje, sakyti apie 1815-1826 metus. Jie persunkti šio laiko kultūros vertybų, kurios yra egzistencinių sprendimų atskirose istorinėse situacijose rezultatas¹¹. Dešifravus vyraujančius Pabrėžos kūryboje (pamoksluose ir eileraščiuose) vaizdinius, pasaulėvokos ir pasaulėjautos dominantes, galima būtų ižvelgti verčių sistemas, glūdincias joje ir atspindėjusias tuometinio žmogaus elgseną.

Prancūzų revoliucija ir jos padariniai Europoje, jakobinų nesėkmė ir Napoleono žlugimas, Restauracija ir Šventojoj sajunga — visa tai vienaip ar kitaip veikė Vakarų Europos žmonių samonę. Lenkijos-Lietuvos valstybės žlugimas buvusios Respublikos piliečių galvesenon ir jausenon išnėjė skandalingas patininkas žmogus.

ibrėžė skaudžios patirties ženklą.
Nors Jurgio Ambraziejaus Pa-
brėžos požiūris į istorinius ivy-
kius ryškiai neišreikštas, apie
juos keliose vietose užsimenama:
jie vadinami „blūdu“, kuri
žmonės tik dabar pradėjė pažinti,
su pasibaisėjimu kalbama apie
pralieta kraują ir tironybes,
kurių tiek daug pridaryta¹². Tai
savotiška solipsistinė pozicija —
karti 1794 metų Kosciuškos suki-
limo patirtis nuslopinama, nei-
giamai ivertinama. Ji paslėptu
pavidalu išsiliejusi į Kretingos
pranciškonų eileraščius. Ju sub-
iektoje, pagrindinėje, matyti

Arey Patrikij. — Sabit Radulov ugdin Nartova Ne-
kto pravdinojna u Maryjës Panne. Radulov 1825.

Patient's state. (1. May. 5. 17.)

Kazys Lukšt. — Jaka suvieti pūtai?

Tredniis tag pagkti, tredni kalla tangon nata, had naga, n
min naga, tag giwa, haggo naga angdagkita kawali batato, tagay n
tagkita. Ngayong has tagkita batato, bantakato tagkita. Ngayong mina
l' pinagsambutan. Ngayong nagsinayang tag garki, gara maninayang tag
tagkita, nadagdagan naman, haggo latunnon negatibo tagay n
nabatikahan dhaton sint atoroyang latay batayo. Ngayong nagsinayang
dagkita, ngay hingi strandamis, had naga batay latay batayo. Ngayong tag
ngulo makab pinagsabat batay batayo, Patinakilatata, had bat naga adun
dagkita nais batay batayo. O gan inilao nagiit, nagiit, mina pagkata

Alas had galihus baina wajine ganteng, pernah ditinggali nyai Cucut
Ketinting, pastananya jadi Pemimpin suku nyai Ketinting. - Kecuali
nyai Pemimpin suku Mengi Dakis, yang set koinis betu koinis.
- Ondes Dakis, yang nyai koinis betu koinis. - Cawis Dakis, yang
pernah nulis buku-buku ieu betu koinis. - Ketinting & Lelakia yang pengaruh
Raja betu koinis.

Now I mean no rudeness, I hope to have better relations in this
matter. We should not care whether, I hope, we supply and replace
you, or help you to do your best, you to no doubt, for this I believe pro-
foundly and fully in your rightness in the course you are taking, your
method especially, being much more likely to be effective. - But just now I have
no time to go into it at length. - But just as you write, will let me know
what you think about it.

...obato.' - It says that the 'progeny' is invited to take office
long before, especially, during periods of war, but also long, and
more frequently than not, to become the 'head' of the state; and yet to have
goodly pay, more plentiful & abundant. Person to whom they give
such pay, always, however, receives a goodly sum, but
not without some 'redress' or 'restitution'.

Jurgio Ambrasiejaus Pabréžos (1771-1849) rankraščio faksimilė – „Pamokslas apie Kairiųjų“ pirmas lapas (1834 metų gruodis, Kretinga).

moralumą, pats esas realistas (net pragmatikas), nusikreipia į tradicines šeimos vertybės, gyvena idiliško intymumo aplinkoje, jaukume; sykiu „sau žmogeliui“ trūksta gyvenimo aistros, jis konservatyvus, ateisakąs prie šintis savo likimui, kurią ribota Rojaus vizija, čia, šioje žemėje, šeimoje, tikis, kad tik tas žmogus laimingas, kuris laimę pasiekia savo paties dvasinėmis išgalėmis, nepaisydamas išorinių dalykų. Eilėraštyje „Pypkininkas“ aiškus atsiribojimas nuo pasaulyje vykstančių ivykių, vylimasis individualaus proto galia, švarios sažinės gériu: „Vienok aš linksmas pypką sau kūrinu/ Sumené čysta niekad nesmūtnijas/ Ana nebijoš, kad kilst perkūnijas“¹³. Žmogus trokšta gyventi santaroje su gamta, siekti integralumo su pasaulliu, visuotinumo būsenos: „O dūmas regimas ant oro išnykstas Paduod man mīslės, kad nebūsiu šlykštus / Primen man aiškiai, jog čion gyvendamas / Turiu veizéti ka rasiu mirdamas“¹⁴.

Poetinėje Pabréžos kūryboje
tveriamas žmogaus stoiko mo-
delis. Žmogaus, kuriam prarasti
vilti, ipulti desperacijon — tolygu-
daryti nuodémę: „Nadieja yra
linksmas laikymas visa tikrai-
gera, o labiausiai amžina čiesly-
vuma nuo Dieva” (P. p. 16) —

savimi, nes tai neprotinga, kaip neprotinga pjauti nearus ar neieškant „prigimtų būdų išgyti“ laukti stebuklui iš Dievo (B. p. 42).

Pabrėžos mažiau pabrėžiamas žmogaus buvimas visuomenėje, istorijoje (nors, kad jis būna joje, iš pamokslų nesunku nujausti), stipriaus — žmogaus vieta gamtoje, apskritai pasaulyje. Nors istorija beveik niekur nepavidinama (tepasakoma, kad reikią žinoti „Bažnyčios slėpinį istoriją“), nenumaldomai lekiąs laikas, kurio judėjima perkerta įvairiausią „blūdą“ — revoliuciją, sukilių, karų — brükšniai, teigia istorijos vyksma. „Netrotykim darmai laiko“ (P, p. 3) — sako Pabrėža, skatindamas morališkai tobulėti dabar, šiuo metu, neatidėliojant. Galbūt iš istorinės patirties (nors tai gali būti ir religinės tradicijos poveikis) radęsi tokie tévo Ambraziejaus palyginimai: „Vaina dėlko yra gyvenims žmogaus ant svieto“, žmogus turjs būti „gers žalnierių“ (P, p. 388). Devynioliktojo amžiaus laiko samprata liudija ir pamokslininko mintis, kad šiame pasaulyje privalome begti, stengtis „prie kokio Cieliaus (tikslo) skubintis“ (P, p. 220).

389).
Pabrėžos linkimas visuotinti, kalbėti apie žmogų pasaulyje regimas ir iš kreipinių i pamokslų klausytojus: 18-o amžiaus antros pusės valsčioni, gaspadorių, namininkų pamokslininkas keičia mielu krikštino.

„niu”, „klausytoju”, pasako „isidék, kiekvienas žmogau”.

Tėvas Ambraziejus nebekelia 18-o amžiaus antroje pusėje vyrausios pažinimo arba ontologijos problematikos, o susitelkia ties antropologija, žmogaus psychologija, introspekcija. Psychologiniu mąstymu norima suprasti savo gyvenimą: aiškinamasi žmonių neapykantos priežastis ir tai, kaip jos išvengti. Pabreža siekia, kad klausytojai išidėtų į galvą, kokiais būdais igyti kantrybęs, kaip ramdyti pyktį, išlenkanti žmogaus vidun. Panašiu metu Johann Heinrich Abicht (1762-1816), Immanuelio Kant'o pasekėjas, dėstės Vilniuje (1804-1816), taip pat daug dėmesio skyrė jausmu, valios ir etikos teorijai, mokė, kaip „saugoti vaiką nuo neišgiamų emocijų (baimės, gėdos, pykčio, per ankstyvo susipažinimo su seksualiniais klausimais), kurios žeidžia natūralų kūno vystymasi“¹⁵.

Vienur Pabréža smulkiai pasa-
koja, kaip ir kam guostis, jei tave
užpuolė nelaimė, kitur kalba apie
kančią ir apie tai, kaip ją iškesti.
Tėvo Ambraziejaus psichologiz-
mas atitinka ano laiko žmogaus
problematikos pokyčius. Štai
1835 metais per Juozapo Lopac-
inskio laidotuvės Vilniaus
katedroje kunigas Trinkovskis
savo pamoksle lenkų kalba sako:
„Didžiausia paslaptis žmogui yra
žmogus. Kai norime spręsti apie
žnones, niekad negalime būti
tikri savo sprendimais. Veidas,
žodžiai, patys poelgiai ne
visuomet yra čia geras atvaizdas.
Tu hieroglifų skaitymas labai
painus. Tiktai geram žinovui
suprantama ši kalba [...]”¹⁴. Kad
sugebėtum pažinti žmogu, reikią
žinoti visą begalinę žmonių
temperamentų, charakterių ir
polinkių įvairybę. Reikią „žinoti
visą begalinę įvairovę to paties
žmogaus įvairose būsenose ir
įvariomis aplinkybėmis [...]”¹⁵.
Reikią dar pažinti patį save. Net
pusė Trinkovskio pamokslo skirta
bendriesiems žmogaus psicho-
logijos klausimams. O žymiausias
tuomet lenkų religinis rašytojas
kunigas P. Semenenko veikale *Mistika* pateikia detalią
nagundos „psychologija”¹⁶.

Devyniolikto amžiaus pradžioje
beveik visoje buvusios Respublikos teritorijoje pakyla dva-
sininkijos moralinio gyvenimo lygmuo, sustipréja šventa, apaštališka dvasia. Paradoksalu, bet
laisvėjančioje Vakarų Europos kultūroje regėti religinio
atgimimo ženklų¹⁹. Tai liudija ir
Pabréžos asmenybė, derinus i savęje apaštališką, misionierišką
veiklą su religiniu individualizmu, atskyrimu. Kaip
misionierius ir judrus žmogus tévas Ambraziejus aplanké
daugeli vakarų ir šiaurės Žemaitijos vietų, saké pamokslus Kretingoje,
Salantuose, Mosedyje, Kalnalyje, Plungėje, Jokūbave,

(Nukelta i 2 psl.)

Šiame numeryje:

Lietuviai rašytojai PEN klubo kongrese • Jurgis Ambraziejas Pa-
brėža (1771-1849) • T. Lapių novelės pabaiga • A.a. Juozą
Stempužį išlydint • Valerijaus Rudzinsko eilėraščiai • Lietuvos
antrasis simfoninis orkestras • Paroda „Langai“

„Prie mylėjimo švento...“

(Atkelta iš 1 psl.)

Budriuose, Veivirženuose, Vėžaičiuose, Kartenoje, Telšiuose, net Mažosios Lietuvos Šilgaliuose. Antra vertus, dar jaunas būdamas, jis rūpinasi altarija Kartenoje, kur galėtų atsidėti saviemis darbams ir dvasinėms praktyboms, tobulinti individualų dvasingumą²⁰. Tuomet viešpatauja panašus vidinio gyvenimo tipas, grindžiamas askeze, Dievo garbinimu, pamaldumu, kuris pirmo vieton iškelia Kristaus asmenį ir adoruoja švč. Jėzaus širdį²¹.

Jurgis Ambrasiejus Pabréža, kaip jau minėtas Semenenko, pabréžia santūrumo dorybę, kuri realizuojama marinantis, pasitraukus nuo materialių daiktų („Jei turėsies šalies sveta, būsi mielas žmonėms svietiškiems, pastosi po karūnas Liuciperiaus...“ (P, p. 369); teigiamai, kad turto trokšti reikia saikingai, nes „mylėjimas sveta meile negera yra antras griečas priešingas meilei Dieva...“ (P, p. 43). Santūrumo igyjama, išsižadant prie-raišumo prie asmeno, blaivinant savo vaizduotę. Pabréžos pamoksluose gausu kovos su vaizduotės monstrais pėdsakų: stengiamasi discipliniuoti vaizduotę, neleisti atsirasti blogoms mintims, vaizdiniam, nepirkodžiauti, nes tai teršia kitų vaizduotę. Tačiau gotikinių siaubų neišvengiama: kalbédamas apie keiksmus, pamokslininkas pateikia šv. Brigotos regėjimą: „Regéjo ta Šventoji losnai iš juodo ežero išeitanti smūtną veidą šesuoletį, be širdies, nupjaustytomis lūpomis, su nosim atestu, akimis ant skruostų išsprogusioms: kirmys graužė krūtinę...“ (P, p. 127) arba: žmonai išėjus gamtiniu reikalui, vyras begėdiškai prie jos kuno prisilytėjės, ir tada visi viduriai iš jo išsmukę, ir su baisiausiais sopuliais jis numirės (P, p. 166).

Labai svarbus ir ženklus Pabréžos žodis „nečystata“, kurio analizei skirta daug puslapių. „Kas tai yra Nečystata? Yra nriedlyvs kūniškuma užvojims dėlei dagadijima nečystam norui, priešingas pastānavytai provai nuo Dieva“ (P, p. 332). Neskaistumas praryjantis turtą, šlove, kenkiantis sielai ir kūnui (P, p. 145). Pabréžama skaistybė ir ne-

Viktorija Daniliauskaitė

„Langai XX“, 1991

Iš parodos „Langai“, kuri bus atidaroma Lietuvų dailės muziejuje, Lemont, Illinois, ateinanti šeštadienį, birželio 6 dieną.

skaistybė yra ypataus griežtumo sau ir kitiems žymuo. Palankumas sau esti dvasios nešvaros ženklas. Skaityti knygas, kurios yra užterštos kūniška meile ir „pilnos romansu, begėdysčiu“, taip pat didžiulė nuodėmė.

Pabréža ypač griežtas žmogaus kūnui. Bet koks nepadorus prisilytėjimas prie savo kūno smerktinas: nuodėmė darai „begėdiškai savęs prisitikdams, arba begėdiškai pasikasydams, per marškinius pasitrindams, arba rietais nepačtyvai save spaudydamas“ (P, p. 145).

Išvardijama daugybė neskaitybės nuodėmių: „kurvystė“, „svetimoterystė“, „sodomystė“, „bestijonystė“, etc. Nuodėmiauja visi, kas „veiz tyčiomis be slušnia reikala ant gėdingų dalių kūna

sava“ (P, p. 337). Dar labiau nusikalsta šitaip žiūrintys į svetimus žmones, į gyvulius (P, p. 338). Neskaistybės nuodėmė padaroma „ir veizėjimu“, ir girdėjimu, ir uostydams, ir kaštavodams, ir prisitikdams ar tai patsai savęs, ar kitos asabas taip ne sava gatunka, kaip ir sava...“ (P, pp. 334-335). Šiuo požiūriu tévas Ambrasiejus néra atlaidus né vienam „stonui“: nors daugelis jaunų žmonių kūnu esą „panystés stone“, siela — ne; „moterystés stone“ esantys vyrai, kurie myli savo žmonas karšta meile, svetimoteriauja; našlės, kurios „ieško“ savo veido pukumo ir gražumo, savo kūnų valgiu tukina, dar gyvos tebebūdamos, yra numirusios, teigia Pabréža, parafrazuodamas šv.

Pauliaus žodžius.

Svarstymai apie neskaitybę Pabréžos pamoksluose susiję su seksualiniu auklėjimu. Daugelyje ano meto ipročių ir papročių matydamas pavojų dorovei, Krentingos pranciškonas nori pamokyti žmogų, pataisyti jo klaidas, visa palenksti jo moralinei savikūrai. Pabréžos rigorizmas yra radėsis iš žmogaus asketo nuostatu ir išitikinimo, kad žmogaus kūnas (ypač kataliko) esas Šventosios Dvasios bažnyčia, kurios purvinti nevalia.

Norint išvengti neskaitybės arba ja susitepus, reikia būti jautriam imtis pasninko ir maldos: „užsilaikysi nuo valgio ir gérimo, kankinsi kūnų mortifikacijomis, aštriomis lenciūginėmis juostelėmis, lyticiomis“ (P, p. 156). Malda taip pat skiriama daug vienos: kelete pamokslų aiškinama kiekvienna poterių frazė, nes kiekvienas žodis reikšmingas. Kodėl gi mes sakome „Téve mūsų“, o ne „Sutvėrėjau“ arba „Teisėjau“? — klausia pamokslininkas. Pasak jo, „Téve“ — tai kreipinys, įkvėpantis meilę ir viltį.

Dauguma jau minėtu Jurgio Ambrasiejaus Pabréžos žmogaus modelio būdingumų susiję su 19-o amžiaus pirmos pusės dvasinėmis linkmėmis, su pranciškonika dvasia, kuri žymi jo pamoksluose. Nusikreipimas į Kristaus žmogystę — pranciškonisko kristocentrinio mokslo atšaitas, tačiau švč. Jėzaus širdies garbinimas stiprus visoje 19-o amžiaus pirmos pusės Vakarų Europos kultūroje²². „Gyvenkit, klau-sytojai, visados Kristaus širdej“ (P, p. 96) — sako Pabréža, mastydamas apie Jėzaus kančią ir kantrybę. Kiekvieną tévas Ambrasiejus kviečia sekti Jėzaus pavyzdžiu, bučiuoti jo šventas žaizdas, apmazgoti ašaromis švenčiausiajį jo veida, apskretusi kraujais, „paslépti ji savo širdyse“ (P, p. 300). Kristų reikia labai gerbiti ir mylēti, tame sudėti visas savo viltis, jo geradėjystes dažnai mineti, už jas dėkoti, eiti Jėzaus pėdomis, klausyti jo.

Kentėti, pasak pamokslininko, — vadinas, atsižadėti savo noru ir kantriai priimti tai, ką Dievas tau suteikia. „Ir užtiesą nebūt žmogui trūdnui vis kentėti, kad nebūt tebmilis žmogus nepačtyvai pats save“ (P, p. 364). Tik išroodus iš širdies savimeilę, galima iš tikro pamilti Dievą ir

(Nukelta i 4 psl.)

„Prie myléjimo švento...“

(Atkelta iš 2 psl.)

dél jo malonés visa nukentéti. Jei nesi pajégus kentéti, prašyk Viešpaties kantrybés, teigia Pabréza. Nes „kaipgi nečieslyv esi, neturi kryžiaus, tai yra: ko kentéti? Kaipgi būsi mūčelniku, jei neturi ant savęs tironies? Kaipgi būsi Mokytinu Christusa, jei nekenti persekojima?...“ (P, p. 368). Kentédamas žmogus darosi panašus i Jėzų Kristu. Tačiau kankinių gali būti dvejopu: velnio ir Jėzaus. Abeji kenčia šiam pasaulyje, tačiau kentéjimas su Jėzumi padeda žmogui neprisiristi širdimi né prire vieno žemisiko daikto.

I Pabrézos keliamos žmogaus problematikos centrą iškyla meilės kategorija. Tai vertybė, iš dalies lémusi 19-o amžiaus pradžios Lietuvos kultūros žmonių mintis ir veiksmus, kontrolavusiu jų vaizduotę. Meilės idėja įmanu laikyti 1815-1830 metų Lietuvos kultūros simboliu, kuris perskverbes gilius tévo Ambraziejaus pamokslų sluoksnius, apémęs esmiškus žmogaus buvimo kladus.

Tai, kad Kretingos vienuolio kuryboje ši kategorija ypačiai pabrëžta, lémé ir pranciškonų dvasinis mokslas, ryškiausiai išreištas Johannes Duns Scotus darbuose. Antra vertus, tuomet Vilniaus universiteto filosofijos profesoriui, Schelling'o idėjų skleidéjui J. Goluchovskui (1797-1858), rašiusi²³ kad Švietimo pasauležiuroje „grësmingo materializmo baubimas“ susiliejo su „laukiniais revoliucionieriu riksmais“²⁴, meilė yra sintetinanti kategorija. Savo veikale *Apmastymai apie aukščiausias žmogaus problemas*²⁵ meilė jis mano esant esmiška kategorija, apimančia svarbiausias protiesas. Tiktai meilė gali išaiškinti absoluitu kûrimo tikslą; žmogus be meilės nepajégtu suvokti Dievó. Dél meilės, kurią Dievas pajutęs savo kûriniams, ir tegaléjës atsirasti dvasinis pasaulis. Anot Goluchovskio, meilės kategorijoje susijungia teorija ir praktika, mokslas ir gyvenimas, tikéjimas ir protas, filosofija ir religija, laikinybė ir amžinatvė, Dievas ir žmogus bei jam lygūs, asmeniškas ir viešas gyvenimai; šeima, tauta, visa žmonija meiléje susilieja, o atskiras žmogus atranda joje amžinos būties garantą²⁶.

Minétame Pabrézos pamokslu rinkinyje meilė aptariama itin plačiai ir visapusiškai. Čia, sekant Duns Scot'u, teigiama, kad Dievas yra palaimingas aukščiausiu bûdu pats savyje, o ne viršinéje veikloje²⁷, t.y. Dievą mylime „dél jo doskonalumo neišpasakyto“, visa dél jo mylime: ir savo artimą, ir visus kitus daiktus (P, p. 68). Meilė susieja mus su Viešpačiu, su mums lygiais tvariniais ir su pasauliu.

Dievas mylimas ne dél naudos, bet dél savo gerybés ir gražybés, nes jis yra aukščiausias géris. O save, kitus žmones ir sutvérimus mylime dél to, „jogei mumyse ir kituose žmonėse ir visuose sutvérimuose žib ir švet pats Pons Dievs“ (P, p. 74). Aukščiausio gérino žmogus siekia meilės keliu, ši taip save iprasmindamas. Nusizengti artimo meilės principui – vadinas, nusizengti ir Dievo meilei: „Kas nemyl artimo, tuomi pačiu nemyl ir paties Dievo...“ (P, p. 14). Artimą privalome mylēti šventa meile, dosniai ir nesavaudaiškai, taip, kaip Viešpats myli mus, jo paties pašauktus iš nebūties. Pasak pamokslininko, tiktai tas temylis „prieteliu“, kas Dievą myli „asaboje prieteliaus“ (P, p. 77) – tai esanti šventa meilė. Bet mylēti kitą žmogu tik dél to, kad jis mums naudingas, patinka ar gražu mums jি mylēti – tolygu būti pilnam savimeilės. Save mylēti taip pat reikia, tačiau tiktai dél Dievo, todél pri- valu nieko sau neleisti, kas gali Jি įžeisti. Bet kai save myli, nusileidamas savo gyvuliškiems norams, myli netikra, nuodėminga meile. Netikra meilė esti ir tada, kai visa širdimi prisiriši prie žemisiko dalyku. Iš tikro save mylint, pirmiausia rūpinamas savo dvasiniais dalykais.

Meilei priešingi neapykanta ir papiktinimas, kuriuos Pabréza, norédamas išaiškinti bûdus kaip jų išvengti, plačiai analizuojas. Dievo meilės ženklai išrašyti žmogaus sieloje ir kûne, jo elgesyje ir darbuose. Jei myli Viešpati, tai Juo džiaugiesi, bijai Jo sūniška, o ne belaisvio baime, nes esminė meilės savybė yra laisvė. Dievo meilės ženklas yra ir dékingumas jam visuose gyvenimo atsitikti- numuose, ir pastanga mąstyti, kaip Jis masto, ir nuolankumas prieš Jį, ir nepaviršutiniška artimo meilė. Tokia meilė neišskiria jokio žmogaus, netgi kito tikėjimo: jí reikia mylēti ne tik žodžiai ir širdimi, bet ir darbais, nes „kas nekent kito jebkokio žmogaus, jebkokios Vieros, griešyj“ (P, p. 44). Tokia meilė esti religinės tolerancijos pamatas: nedera tyčiotis iš jokio tikėjimo, kad ir koks jis bûtu negeras, neprivalu tyčiotis iš kitatikių ir netikinčių, net ir trokštant juos i tikrą tikėjimą atversti (P, p. 30).

Taigi meilė, pasak Goluchovskio, išsprendžia visas esmiškas žmogaus problemas: Dievo ir žmogaus santykio, kûrimo ir jo tikslu, galutinės žmogaus paskirties, nuopuolio ir jo atpirkimo, apreiškimo, laikinos ir bûsimos amžinos būties ir nutraukia šyda nuo daugelio kitų problemų, kurios be meilės liktų misle.²⁸

* * *

Aptartuose Jurgio Ambraziejaus Pabrézos pamoksluose iš-

reikšta žmogaus patirtis atveria vieną iš devynioliktojo amžiaus pradžios (1815-1830) galvojimo formu, kurios apibréžę ir palaikė Lietuvos visuomenės veiklą. „Sau žmogelis“, stoškai kenčias gyvenimo priespaudas, atsiduodas Dievo valiai, krikščioniško gyvenimo principais grindžias savo kasdienį buvimą, luomines priedermes, ir žmogus asketas, susirūpinęs dvasiniu tobulėjimu, moraline savo ir aplinkinių sveikata – šitoks žmogaus tipu derinys skleidžiasi tévo Ambraziejaus kûryboje, atliepiančioje bendresnes ano meto dvasinio gyvenimo tendencijas. Dvasinė savikûra tuomet skatinos susidomėti žmogaus psichologija: taip siekiama suprasti savo gyvenimą, didžiausia paslaptimi žmogui tampa kitas žmogus. Vertybė yra ir šventumas.²⁹ Iš asmens vaizduotės šalinami gotikiniai siaubai, propaguojama vaizduotės asketika, kuri dera su šviesiu, viltingu, „be desperacijos“ pasauliu. Šalia vaizduotės blavumo skatinama ir kuno askezė – aukščiausio laipsnio dvasingumas. I asmens esmiškų mąstymų centrą stojasi visaapimanti meilė. Meilės vaizdinyje susilydo gyvenimo filosofija, giliausios religinės pajautos, subtilios patirties gabalai. Kad šis vaizdinys formavo realybę, veikė žmogaus kultūrinį elgesi, žymu pačiamie Pabrézos asmenyje ir jo kûryboje. Lyginant su aštuonioliktuoju amžiumi, pakinta požiūris į nusidėjeli. Dabar i ji dažniausiai kreipiamasi kaip i broli ar seseri, klausytoj, žmogu, kuriam reikia padėti ne žodžiu, bet veiksmu. Meilės vaizdinus lémę tuometinio asmens emocingumo tipą, jo elgesenos pobūdį: toleruojami kitatikių, netikintys, draudžiamas tyčiotis iš kitų religijų.

Jurgio Ambraziejaus Pabrézos asmenybėje ir veikloje koncentruojasi ano meto ideologiniai, vertybinių Lietuvos kultūros rūpesčiai ir interesai: renkamas Lietuvos augalų herbaras, kuriami augalų lietuviški vardai, objektai apgaubiami sutvarkytos kalbos erdvę³⁰, rengiamas pirmasis geografijos vadovėlis, t.y. istorija erdvėje, užsiimama mediko praktika, seksualiniu auklėjimu. Bylus yra ir Pabrézos dalyvavimas 1794 metų Kosciukos sukiliame (liberalaus, permanentu siekiančio žmogaus dvasios krypsnys), ir keliai į dvasininkų luomą (ramybę, atsidavimas autoritetui, tradicijai). Visos šios kultūrinės įtampos ir rūpesčiai Jurgio Ambraziejaus Pabrézos mėginta išspręsti savo gyvenimui ir kûryba.

NUORODOS

1 Pamokslay Wayringosy Materyjos Ąt rožniu wyitu, iwayriusy laykusy sakity per kóniga Ambroziejó

Pabréza Tercyjorió Zokana Szweta Tiewa Praczyszkaus. Lietuvos MAB, F 3360, p. 390. Cituojant transkribuojama į dabartinę rašybą, toliau pamokslu citatos žymimos skliausteliuose kartu su raide P.

2 Vaclovas Biržiška, *Nežinomi senieji lietuviški tekstai*. Kaunas, 1931. P. 41.

3 Viktoras Gidžiūnas, „Šv. Ambrozijus Pabréza – šv. Pranciškaus dvasios sūnus“, *Aidai*, Nr. 8, 1976. P. 366.

4 J. Dagys „J. Pabrézos gyvenimas ir darbai“, *Jurgis Pabréza (1771-1849)*, Vilnius, 1972. P. 16.

5 Vaclovas Biržiška, „Kunigas Jurgis Ambraziejas Pabréza“, *Aidai*, Nr. 2, 1950.

6 Viktoras Gidžiūnas, op. cit.

7 Meilė Lukšienė, *Demokratinė ugdymo mintis: XVIII a. antroji – XIX a. pirmoji pusė*, Vilnius, 1985.

8 J. Povilionis, „Vienas iškiliausių žemaičių“, *Naujasis židinys*, Nr. 1 1991.

9 *Jurgis Pabréza (1771-1849)*, Vilnius, 1972.

10 Naudojamas rinkiniu *Pamokslay Wayringosy Materyjos...*, Lietuvos MAB, F 9, 3360.

11 C. F. Tate *The Search for a Method in American Studies*. Minneapolis, 1973. P. 106.

12 „Tadgi dabarčiau, kada žmonės pradėjo pažinti savo blūdus, tolydziai ir Dievos teikė žvilgterēti mielaširdingomis akimis ant žmonių savo nusisėminusių [...]“. Op. cit, p. 2.

13 Vaclovas Biržiška, *Nežinomi senieji lietuviški tekstai*, p. 40.

14 Ibid., pp. 40-41.

15 Meilė Lukšienė, op. cit. p. 120.

16 Mowy w czasie żałobnych modłów, Wilno, 1835. C. II – 12.

17 Ibid., C. 12.

18 K. Gorski, *Zarys dziejów duchowości w Polsce*. Kraków, 1986. C. 28.

19 Ibid., C. 272.

20 Net 19-o amžiaus pradžioje vienas iš lenkų mesianizmo kûréju, A. Towianski, teigia, kad svarbiausia pasaulio istorijos problema yra asmens moralinis tobulėjimas, galimas tik „užsidarius savo vidaus vienuolyne“, išsilaisvinus iš „žmogiškumo“, nuo interesų ir geismų, „užsidegus maldomis, paklumnumu, vidiniu triūsu“. *Polska myśl filozoficzna: Oświadczenie Romanizmu*. Warszawa, 1964. C. 73.

21 K. Gorski, op. cit. C. 274-276.

22 Ibid., C. 274.

23 *Polska myśl filozoficzna*, C. 63.

24 *Dumania nad najwyższymi zagadnieniami człowieka*, Wilno, 1861.

25 *Polska myśl filozoficzna*, C. 268.

26 *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1955. T. 5, p. 241.

27 *Polska myśl filozoficzna*, C. 269.

28 „Kada jis, kazelnyčios ilipės, Téve mūsų tesukalbétu, ir ta jo malda nebūt be dvasinės naudos žmonių, nes taip yra už šventą turimas, jog tarsi pats jo pasirodymas jau draudžia žmones ir veda ant gero“, rašo apie Pabréžą Motiejus Valančius. *Motiejus Valančius, Raštai V*, 1972. P. 274.

29 Kalbos kaip rūpesčio suvoktis akivaizdi 1843 metų Simono Daukanto laiške vyskupui Simonui Mykolui Giedraičiui. Jame prašoma maldu knygos rankraštį pavesti „kun. kanauninkui Giniotui ir kun. tretininkui Pabréžai, kaip geriausiai mokantiems šią kalba, peržiūrėti tą rankraštį ir tuos žodžius, kurie jiems pasirodys per seni ar neverti toliau vartoti gryninant kalbą užbraukti ir viršuje išrašyti laikomus tinkamiausiais“. Simona Daukantas, *Raštai V*, 1976, T. 2, p. 715.